

PEDAGOGIK AKMEOLOGIYADA ISHLATILADIGAN USULLAR

Meliboyev Anvar Rashidovich,
Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
Jizzax viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga
o'rgatish milliy markazi
 "Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari"
 kafedra mudiri

Annotatsiya. Maqolada akmeografik usul darajasida ilmiy natijalar olish imkonini berishi, shaxsiy va kasbiy rivojlanish haqida, akmeografik tavsif - oldindan tayyorgarlik ko'rishning asosi hisoblanadi, akmeogrammaning bir qismi umumiy va darajasiga mos kelishi kasbiy mahoratning tuzilishida alohida aks ettiruvchi ichki tuzilishga ega bo'lishi haqida fikr yuritilgan.

Tayanch so'zlar: akmeologiya, psixologik usullar, tashxis, akmeologik tahlil, akmeologik ekspertiza, akmeogramma.

Абстрактный. В статье рассматривается возможность получения научных результатов на уровне акмеографического метода, о личностном и профессиональном развитии, акмеографическое описание является основой предварительной подготовки, часть акмеограммы, которая соответствует общему и уровню, имеет внутреннюю структура, которая отдельно отражается в структуре профессиональных умений.

Ключевые слова: акмеология, психологические методы, диагностика, акмеологический анализ, акмеологическая экспертиза, акмеogramma.

Abstract. The article discusses the possibility of obtaining scientific results at the level of the acmeographic method, about personal and professional development, the acmeographic description is the basis of preliminary training, the part of the acmeogram that corresponds to the general level and has an internal structure that is separately reflected in the structure of professional skills.

Key words: acmeology, psychological methods, diagnostics, acmeological analysis, acmeological expertise, acmeogram.

Akmeologiya insonning qadr-qimmatini, uning yaxshilanishi va nafaqat o'z kasbiy burchlarini yuqori darajada bajarish, balki to'laqonli hayot kechirish qobiliyati haqidagi fan sifatida rivojlanadi. Bu nafaqat professional faoliyat, balki umuman hayot sub'ekti sifatida yetuk shaxsning ilg'or rivojlanishiga yordam beradigan yoki to'sqinlik qiladigan obyektiv va subyektiv omillarni chuqurroq o'rganishni nazarda tutadi.

Zamonaviy akmeologiya muammoni hal qilishga qaratilgan *mutanosiblik* ijtimoiy va hayot *shaxsiy hayotdagi o'zgarishlar insoniy xususiyatlar*.

Bunga muvofiq akmeologiyaning obyektini va predmetini aniqlash va ta'riflash mumkin.

Akmeologik, akmeosentrik va rivojlanishi akmeografik yondashuvlar mantiqan yaratilishiga haqiqiy akmeologik usullar olib keldi. Akmeologik usul imkon beradigan texnikalar, harakat usullari majmuidir.

Akmeologik usulning maxsus turi doirasida ishlab chiqilganidek, akmeografik usul, akmeografik yondashuv. Akmeografik usul qo'llash darajasida ilmiy natijalar olish imkonini beradi: umumiy, xususiy va individual.

Akmeografik usul yordami bilan, akmeografik tavsiflar ishlab chiqiladi. Agar nutq progressiv shaxsiy va kasbiy rivojlanish haqida, akmeografik tavsif - oldindan tayyorgarlik ko'rishning asosi hisoblanadi. Akmeogrammaning bir qismi umumiy va darajasiga mos keladi. Ushbu faoliyat akmeografik tavsiflarga asoslanishi va shaxsning professionalligi tushunchalariga tayanadi.

Bunday tavsiflar odatda quyidagi shaklda taqdim etiladi (sifat jihatdan qat'iy tavsif). Ajratib ko'rsatish va tavsiflash bilan mavjud funktsional munosabatlar ayni paytda ular nazariyani aks ettiruvchi ichki tuzilishga ega bo'lishi kerak. Tasvirlangan hodisa haqidagi fikrlar ayniqsa, rivojlanish muammosi bo'yicha akmeologik tadqiqotlarni umumlashtirish faoliyatning professionalligini ta'kidlash imkonini beradi. Bunday akmeografik tavsifni ta'kidlashda alohida ahamiyat aks ettiruvchi quyidagi komponentlar:

- kasbiy kompetensiyani oshirish;
- kasbiy mahorat va malakalarni oshirish;
- qabul qilish va amalga oshirishning yangi usullarini o'zlashtirish samarali yechimlar;
- yangi yuqori samarali algoritmlarni ishlab chiqish va kasbiy muammolarni hal qilish texnologiyalari;
- o'z-o'zini nazorat qilish tizimini takomillashtirish;
- faoliyatning yangi texnik vositalarini ishlab chiqish.

Ushbu komponentlarning mazmunini tavsiflash kerak, ular darajasining me'yoriy ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.

Xuddi shunday, professionallikni rivojlantirishning pastki tuzilishida shaxsni tavsiflash kerak:

- umumiy akmeologik shakllanishi va rivojlanishi professionallik invariantlari;
- shaxsiy, biznes va psixologik rivojlanish kasbiy muhim fazilatlar;
- o'z-o'zini anglash va yutuqlarga bo'lgan ehtiyojning ortishi, ufqlarni kengaytirish;
- shaxsning ijodiy salohiyatini ochib berish.

Akmeografik tavsiflardan farqli o'laroq, umumiy va maxsus, akmeogramma darajasida amalga oshiriladi faqat shaxs darajasini aks ettirish talab qiladi.

Boshqacha qilib aytganda, akmeogramma har doim individual bo'lib, u "birovniki", ya'ni ma'lum bir mavzuga tegishli va boshqasiga mos kelmaydi.

Akmeogramma individuallik uchun asosdir shaxsiy va kasbiy rivojlanish, professional yuqori darajali - bu odatda "bitta mahsulot ishlab chiqarish".

Har qanday akmeogramma har doim individualdir, uning ishlab chiqilishi yagona standart bo'yicha amalga oshirilishi kerak.

Ishlab chiqilgan standart sxemada akmeogrammalarda darajalar bilan bog'liq bo'limlar mavjud:

- umumiy (kasbiy malakalarning quyi tuzilmalari, professionallikning umumiy akmeologik invariantlari), ularning muayyan talablarga muvofiqligini baholash;
- maxsus (maxsus shaxsning yo'nalishining quyi tuzilmalari professionallikning jismoniy akmeologik invariantlari);
- yagona (qobiliyatlarning quyi tuzilmalari, xarakter xususiyatlari, axloqiy fazilatlari va boshqalar) uning asosiy qismini tashkil etadi.

Shu ma'noda, akmeogramma qisman akmeografik tavsif bilan kesishadi, lekin bu kesishmalar ham rivojlanish mavzusiga nisbatan "individual" hisoblanadi.

Akmeogrammalarning rivojlanishi mutaxassisning juda yuqori bo'lishini talab qiladi. Uni ishlab chiqqan instrumental va ko'plab usullarini ravon bo'lishi instrumental bo'lmagan psixodiagnostika, amaliy tajribaga ega bo'lish rivojlangan sezgi bilan psixolog, bu rivojlanayotgan dinamik xususiyatlarini "his qilish"ga yordam beradi. Yetuk shaxs, shaxsga hurmat, uning uchun vazifalarni hal qilish nihoyatda muhim va mas'uliyatli deyish mumkin.

Hozirgi vaqtda akmeologik amaliyotda u qo'llaniladi mavzuning akmeogrammasini ishlab chiqish uchun quyidagi tipik sxema shaxsiy va kasbiy rivojlanish.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, shaxsni chizishda akmeogrammalar bir qator muhim shartlarga mos kelishi kerak.

1. Akmeogramma, albatta, maqsadlarni o'z ichiga olishi kerak shaxsiy va kasbiy rivojlanish (yakuniy va oraliq).

2. Akmeografik tekshiruvda murojaat qilish kerak turli usullar - test, o'zaro tekshirish, kuzatish, intervyular, so'rovlar va boshqalar. Akmeolog, ulardan foydalanish, ularning yuqori malakasini tasdiqlashi kerak. Maxsus ishdagi g'amxo'rlik xarakterologik tavsifda ko'rsatilishi kerak. Shaxsning xususiyatlari va axloqiy fazilatlari - bu yerda xatolikka yo'l qo'yilmaydi.

3. Akmeografik tavsiflar har xil bo'lishi mumkin sifat jihatidan qat'iydan miqdoriy gacha shakllanadi, shu jumladan to'g'ridan-to'g'ri o'lchovlar va baholash ma'lumotlari. Agar kerak bo'lsa, ular bitta o'lchamsiz qisqartirilishi mumkin reyting tizimi. Akmeografik tavsif natijalari funksional diagramma shaklida taqdim etish maqsadga muvofiqdir.

4. Akmeografik tekshiruv natijalariga ko'ra, kerak kasbiy mahoratning o'sish dinamikasini ta'kidlash; "tor joylar" ya'ni bunga to'sqinlik qiluvchi shart-sharoitlar va omillar o'sish; motivatsion sohadagi o'zgarishlarning xususiyatlari; dinamikasi shaxsiy rivojlanish va bunga nima yordam beradi yoki to'sqinlik qiladi; akmeologik texnologiyalar turi shaxsiy va kasbiy rivojlanish uchun ariza topshirish tavsiya etiladi.

5. Akmeografik tavsif va akmeogramma talab qilinadi individual tavsiyalarni o'z ichiga olishi kerak.

6. Ishlab chiqilgan akmeogramma asos bo'lishi kerak shaxsiy va kasbiy rivojlanish monitoringi maqsadga muvofiq yangi yaratish uchun rivojlanishning asosiy bosqichlarida qiyosiy tahlil qilish.

Mavjud ma'lumotlarga ko'ra, bunday akmeogrammalar harbiy mutaxassislarining ayrim toifalari uchun tuzilgan, davlat xizmatchilari, o'qituvchilar, vakillar ijodiy kasblarning ayrim turlari.

Akmeografik tavsiflar va akmeogrammalar akmeologik sifatida usullari doimo takomillashtirilmoqda. Shuning uchun taqdim etilgan variantlardan takomillashuvi asosan soddalashtirish yo'lida amalga oshirildi, hozir bu hali ham juda mashaqqatli usul.

Adabiyotlar:

1. Tillayeva G. Akmeologiya asoslari: o'quv qo'llanma / G.Tillayeva. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. - T.: "Tafakkur Bo'stoni", 2014. - 192 b.
2. Bodalev A.A. "Akmeologiya o'quv va ilmiy intizom sifatida", M., 1993.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 526 с., с. 139.